

בעזרה ש"ת

חשבת'י דרכי

שיעורי

הרב אהרן מנחם ארלנגר שליט"א

שיעור

בספר חובות הלבבות

שיעור בענין

'ויהי האדם לנפש חיה'

גליון ג' • אדר א' תשפ"ב

כל הזכויות שמורות
למערכת 'חשבתי דרכי'
רחוב בלוי 8 בני ברק

להערות והארות, והצעות לייעול
ניתן לפנות בדוא"ל:
chishavtideerchy@gmail.com

לקבלת הגליון בדוא"ל מידי חודש בחדשו,
ניתן לפנות לכתובת הנ"ל.

האזנה לשיעורי הרב ארלנגר שליט"א
בטלפון: **072-3324300**
או במערכת שעי"קול הלשון: **073-2951550**

שיעור בספר חובות הלבבות

שיעור שלישי

כח השכל
הוא המוציא
לפועל את
ה'אדם'
שבנו

כפי שנתבאר עד כה, כח החכמה הוא בעצם הכלי של האדם להיות מה שאדם צריך להיות. ואם האדם לא משתמש בכלי הזה, אז הוא לא מה שאדם יכול וצריך להיות, והוא כמי שעדיין לא יצא אל הפועל. ואפילו אם הוא מדקדק מאוד במצוות ('פרומט'), אין זה אלא בעשיה גרידא, והוא רחוק עדיין מן השלימות.

ניתן להציע משל נאה על הדבר הזה: אדם שקנה את המצלמה המשוכללת ביותר שיש, ובה מאות פונקציות של צילום. יש כמובן את הפונקציה הבסיסית הפשוטה, לצלם 'כמו פעם', שאוחזים במצלמה ומצלמים; אבל יש צילום שכולל כמה זוויות בבת אחת, וישנה אפשרות שהמצלמה תסתובב, ושהצילום יכלול כל מיני זוויות ויהפוך אותם לתמונה אחת, או למקד תוך כדי צילום דברים מסוימים, וכדומה. האדם השקיע במצלמה הזאת עשרים אלף דולר, אך הוא מכיר רק פונקציה אחת או שתיים. הוא אכן מצלם וזה מצלם יפה, אבל זה לא זה...

כן הדבר כאן. מי שמקיים מצוות בעשיה בלבד, ודאי יקבל שכרו משלם, והקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה (פסמים קיט. ועוד), אבל זה לא מה שאדם צריך להיות, זה לא עשירית אדם, ואף לא אחד חלקי מאה מאדם, זה הרבה פחות מכך. כמו שנעמיד אחד שידוע לקרוא א' ב', מול אדם בעל רוח הקודש. ודאי שלקרו א' ב' ולומר פסוק 'שמע ישראל' זה חשוב מאוד והעושה כן יקבל שכרו משמים, אבל זה לא בערך למה שאדם יכול וצריך להגיע.

בתחילת דבריו בא המחבר לתאר מה הוא הכלי אשר הקב"ה ברא לנו בשביל לעבוד אותו, שהוא כח החכמה. ומטעים לנו את גודל מעלתה, והיותה 'הגדולה

היכולת
השכלית
שבאדם -
להבין את
המרחב הכללי
שמחוצה לו

שבטובות אשר הטיב בהם הבורא לעבדיו המדברים, היא החכמה אשר היא חיי רוחם ונר שכלם'.

'חכמה' הכוונה כאן להבנה ויכולת תפיסה שכלית של דברים. השכל הוא כלי שבו האדם מבין את העולם. ובזה ניכר מותר האדם מן הבהמה, שכן אף שגם לבהמה יש איזה שהוא שכל, אין זה שכל ממש, אלא יכולת התנהלות טבעית לצרכי קיומה. כל בהמה לפי אופן קיומה, נתן בה הקב"ה יכולת הבנה סביב הדבר הזה שהיא צריכה לו, כגון הכלכלה שלה והולדת הוולדות, כל בעל חיים ניחן בשכל, לדעת איך להתנהל בהתאם לצרכיו ועניינו.

הדבורים, למשל, עושות דבש, ויש להם גם 'שכל של דבש'. איך לעשות חלות דבש, איך למצוץ את הצוף מהפרחים, וכמובן איך להוליד וולדות, ובזה הקיום של הדבורה מושלם. כמו כן לציפור יש את השכל איך להכין לעצמה קן, וכן הלאה והלאה. להבדיל - האדם לעומתם, יש בו כח שכל כללי, שכל שיכול להכיל כל דבר, מהארץ ועד השמים בלי גבול ממש, ובעזרת השכל הזה מוציא האדם אל הפועל את רצון הבורא ממנו.

גם יישוב העולם הוא רצון הבורא מהאדם, וגם זה הוא חלק מהתפקיד שלו בעולם. כל אדם הוא בתפקיד, בין אם הוא יודע מזה ובין אם אינו יודע מזה.

כל אדם, יהיה מי שיהיה, יהיה איפה שיהיה, הוא בתפקיד. הוא נוטע, זורע, קונה, מוכר, מייבא כפתורים, תופר מנעלים, כל אדם יש לו משהו בבריאה שהוא נותן בו את החלק שלו, ומביא דרכו איזו תועלת לעולם לספק את צרכי הנבראים. והקב"ה הפליא לעשות בדבר הזה, כמו שנלמד בעז"ה בשער הבחינה (פיק ה'), שהקב"ה ייצר את האדם בצורה כזאת, שבכדי להביא טרף לביתו, מוכרח האדם לעסוק בדבר מה שיביא תועלת לאחרים, וכך מתנהלת לה כל הבריאה, כשכל אחד ואחד תורם דבר מה לקיומה.

ועל התיישבות והתרחבות העולם, בא ציווי הבורא (בראשית ה, כט) פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה, וכשהעולם מתפתח מתקיים רצון הבורא בבריאה. העובדה שיש בנאים שבונים בתים לגור בהם, היא קיום רצון הבורא בבריאה. והאדם שהוא נבון

בפעולות
הנעשות על
ידי האדם
ליישוב
העולם
מתקיים
רצון הבורא

ומשכיל גדול - ולוואי מחלקו יהיה חלקינו, גם כשהוא סוחר בנעליים הוא מכוון דעתו וחושב 'אני עושה בזה כעת רצון הבורא, שיהיו נעליים בעולם', ואם הוא סוחר במטבחים, אזי הוא עושה רצון הבורא שיהיו מטבחים בעולם. אבל הדבר שייך גם אצל אדם שאינו מודע לכך, וכמו מרבית אנשי העולם. כי רצון הבורא מתקיים בכל פיתוח של העולם, כאשר הוא לכוונה טובה. כל פיתוח של דבר מועיל, או דבר שמוליד שלום בעולם - הכל מרחיב ומשלים את הבריאה. אדם יכול למלא את השליחות הזאת עם דעת או בלי דעת, אבל בסופו של דבר, מתמלא רצון הבורא בעולם, וכל הפיתוח הזה נעשה על ידי כח החכמה והשכל שבאדם.

כעת מתחיל המחבר לפרט מה היא החכמה, מה מטרתה ולמה היא משמשת. וכדרכו, נכנס לדברים ביסודיות, ואנו נלמד את דבריו כאן קצת בזריזות, כי האריכות בזה אינה נוגעת כל כך לעניין שלנו.

המחבר
הולך
ומונה
את מיני
החכמות
המועילים
ליישוב
העולם

וְהַחֲכֵמָה מִתְחַלֶּקֶת לְשִׁלְשָׁה חֲלָקִים. הַחֲלֶק הָרֵאשׁוֹן: חֲכָמַת הַיְצִירוֹת שְׁקוֹרִין לָהּ בְּלִשׁוֹן עֲרַב אֶלֶע"ל"לָם אֵל"טַבְּעִי, וְהִיא חֲכָמַת טַבְּעִי הַגּוֹפּוֹת וּמְקַרְיָהּ.

כפי הנראה כוונתו למעין מה שאנו קוראים היום פיזיקה ואלגברה וכיו"ב. כל יצירה וכל פיתוח של כל כלי שהוא, אם הוא לא עשוי סתם בצורה פרוביזורית בלתי מקצועית, עומד מאחוריו הרבה תכנון והנדסה, והמקצוענים שעושים דברים גדולים כמו מנופים וכדומה, שכל העולם מלא מזה, הכול בנוי על כללים מדויקים, על חוקי טבע ועל מדידות, דבר שמצריך הרבה חכמה.

וְהַחֲלֶק הַשֵּׁנִי הִיא חֲכָמַת הַשְּׂמוּשׁ, שְׁקוֹרִין לָהּ בְּלִשׁוֹן עֲרַבִי אֶלֶע"ל"לָם רֵא"צ"י, וְיֵשׁ מִי שְׁקַרְאָהּ חֲכָמַת הַמּוֹסֵר. וְהִיא חֲכָמַת הַמּוֹנֵן וְהַשְּׂעוּרִים, וְחֲכָמַת הַפּוֹכְבִים, וְחֲכָמַת הַנְּגוֹן הַנְּקִרְאָת מוּזִיקָא.

כאן ממשיך המחבר למנות מין נוסף של חכמות שעל ידיהן מתנהל העולם. וכאמור, אנו לא ניכנס לבאר את מהות חכמות אלו.

וְהַחֲלֶק הַשְּׁלִישִׁי: קוֹרִין לָהּ בְּלִשׁוֹן עֲרַבִי אֶלֶע"ל"לָם אֵל"אָהִי. וְהִיא חֲכָמַת הָאֱלֻקוֹת, וְהוּא דַעַת הָאֵל-ל יִתְבָּרַךְ וְדַעַת תּוֹרָתוֹ וְשֵׁאֵר הַמּוֹשְׁכָלוֹת, כְּנֶפֶשׁ וְכַשְׂכָּל וְכָאִישִׁים הַרוֹחֲנִיִּים.

יש חכמה שלימה שנקראת ידיעת האלקות, הכוללת חלקים רבים, כגון לדעת מהו גדרו של דבר גשמי ומהו גדרו של דבר רוחני, מהו טבעי ומהו על טבעי, וכן הלאה והלאה השכלות רבות ומגוונות. רבינו פורש את הדברים באופן כללי, ובדבריו בא לבאר שמיני החכמה הראשונים שמנה, אינם שייכים כל כך לעניין של העבודה, אלא להתיישבות נכונה של העולם הזה.

וְכָל חֲלָקֵי הַחֲכָמָה לְפִי מַחְלֶקֶת עֲנִינְיָהּ הַמָּה שְׁעָרִים, פֶּתָחָם הַבּוֹרָא יִתְבַּרֵּךְ לְמִדְּפָרִים לְהַשְׁיִיג בָּהֶם הַתּוֹרָה וְהָעוֹלָם. אֲלֵא שְׂמִקְצַת הַחֲכָמוֹת הַצָּרָף אֵלֵיהֶם יוֹתֵר לְעֲנֵן הַתּוֹרָה, וּמִקְצַתָּם הַצָּרָף אֵלֵיהֶם יוֹתֵר לְתוֹעֵלַת הָעוֹלָם. וְאִשֵּׁר הַצָּרָף אֵלֵיהֶם יוֹתֵר לְעֲנֵן הָעוֹלָם הַיָּא הַחֲכָמָה הַתְּחִתּוֹנָה, אֲשֶׁר הִיא חֲכָמַת טְבַעֵי הַגּוֹפּוֹת וּמְקַרְיָהוּ, וְהַחֲכָמָה הַתִּיכּוֹנָה, שֶׁהִיא חֲכָמַת הַשְּׂמוּשׁ. וְשִׁתִּי הַחֲכָמוֹת הָאֵלֶּה מוֹרֹת עַל כָּל סוּדוֹת הָעוֹלָם הָאֵה וְתוֹעֵלוֹתָיו וְהַנְּאוּתָיו מְקוֹנֵנוּ, וּמוֹרֹת עַל כָּל עֲנִינְי מְלָאכּוֹת וּמִינֵי הַתְּחַבּוּלוֹת לְצָרֵי הַגּוֹפּוֹת וּלְעִינֵי קִנְיֵי הָעוֹלָם.

המחבר חוזר על הנאמר. למשל, כדי לייצר אניה או מטוס, או כדי לבנות בית, הכול צריך להיות מיוסד על אדני החכמה, איך בונים בית, איך יוצקים יסודות, כמה אחוזי ברזל בטון וכו', ויש בזה כללים ברורים, לפי נוסחאות מתמטיות, בהתאם לגובה ולהיקף. עד שאפילו ייצור של בקבוק פשוט שעומד על כל שולחן, עיקר הייצור שלו הוא החכמה והחישובים שנערכו בו, ואילו הביצוע הטכני במפעל הוא רק תוצאה, ועל ידי כל החכמות האלה מתקיים העולם.

ובדרך אגב, ניתן לראות כדוגמה, מה שריבוי כלי הפלסטיק גרם היום בעולם, עד שיש על זה צעקה גדולה בעולם, ומכל המדינות נאספים לטכס עצה איך ניתן למזער את הנזק. וזה דוגמה למציאות שהאדם קלקל והשחית את הטבע, הוא פלש למקומות לא ראויים לו, המציא דברים במגמה של הנאה יותר מתועלת, וגרם בעקיפין לנזק שנקרא חור בשכבת האוזון, והתחממות של כדור הארץ, שיש מזה השלכות לא טובות על כמה וכמה דברים, אך תפקיד האדם הוא לשפר וליישב את הבריאה.

אֵה הַחֲכָמָה שְׁהַצָּרָף אֵלֵיהֶם יוֹתֵר אֵל הַתּוֹרָה, הִיא הַחֲכָמָה הָעֲלִיּוֹנָה, וְהִיא הַחֲכָמָה הָאֵלֶּקֶתִית, וְאַנְחָנוּ חֲבִיבִים לְלַמֵּד אוֹתָהּ כְּדִי לְהִבִּין וּלְהַגִּיעַ אֶל תּוֹרָתָנוּ.

אך ללמד אותה פדי להגיע אל הנאות העולם, אסור לנו. ואמרו רבותינו (מ"ד ס"ג) תניא, לאהבה את ה' אלקיך לשמע בקלו ולדבקה בו (דברים ל, כ), שלא יאמר אדם, אקרא פדי שיקראוני חכם, אשנה פדי שיקראוני רבי, אשנה פדי שאהיה זמן ואשב בשיבה, אלא למד מאהבה וסוף הפוד לבא. ואמרו: עשה דברים לשם פעלם, ודבר בהן לשמן. ואל תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קרדם לחתך בהם.

רבינו המחבר מבאר שאת החכמה הזאת, החכמה האלוקית, צריך ללמוד לא בשביל העולם הזה אלא בשביל העולם הבא, כדי לקיים את רצון הבורא, ולהגיע עד התכלית שאפשר להגיע אליה על ידי החכמה הזאת. וכל המאמרים שמביא לזה מלמדים על כך, שצריכים ללמוד את החכמה הזאת עם הכוונה הראויה.

החכמה האלוקית היא כלי לעבוד בו את ה' ולא לשימוש לצרכי העולם

ואמרו (עבודה זרה י"ט), אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד (ספ"א ק"ב) אמר רבי אלעזר, במצותיו ולא בשכר מצותיו. פדתנו (אבות פ"א מ"ג) א ל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הווי כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם.

רוב המאמרים הללו מוכרים לכל, אך אין הרבה שמעמיקים בהם. אנשים רגילים לתפוס דברים כאלה בבחינת 'מקיף' ולא תופסים זאת בפנימיות שכלם. הביאור בכך הוא, שהמצוות כולן צריכות להיעשות מתוך כוונה, וודאי גם לימוד החכמה האלוקית שהמחבר מדבר עליה, צריכה להיעשות, כמו שאר המצוות, מתוך כוונה ראויה, מתוך כוונה רוממה, ולא בכדי להשיג על ידה תועלות שונות.

כשאדם עושה מצוה בכדי להרוויח ממנה משהו גשמי, משמעותו של הדבר היא שהוא משתמש עם ענין רוחני כדי להרוויח תועלת גשמית - דבר שמבחינה השכלתית הינו גרוע ושפל מאוד. נבטא זאת במשל גס, לאדם שחפץ להוריד איזה חפץ שמונח על גבי הארון, אך הארון גבוה ואין לו על מה לטפס בכדי להגיע אל החפץ, עד שנזכר לפתע שיש לו ספר תורה בארון, שבדיוק מתאים לגובה המבוקש... והולך ומניח את ספר התורה על הרצפה, ועולה עליו ונוטל את החפץ מלמעלה... הרי ודאי שלשוטה גמור יחשב, אך הנה הוא לא מבין מה הבעיה והוא אומר: אל דאגה, אני תכף מחזיר את הספר הקדוש למקומו ואפילו מנשקו...

ועל זה אמרו חז"ל (מדרים 30) עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמם, אל תעשם עטרה להתגדל בהם ואל תעשם קורדום להיות עודר בו, וקל וחומר, ומה בלשצר שלא נשתמש אלא בכלי קודש שנעשו כלי חול נעקר מן העולם, המשתמש בכתרה של תורה על אחת כמה וכמה. כי הדבר הרוחני הוא כל כך גבוה מן הדבר הגשמי, עד שבשום פנים ואופן אין הרוחניות יכולה להוות מבוא או אמצעי לגשמיות. כל הדברים הללו שהמחבר מרחיב בהם, הם דברים כלליים מלמעלה, ולאט לאט ניכנס פנימה. נתאר לעצמנו שאנו יודעים שיש גן עדן נפלא, ואנו יודעים גם שיש דרך להיכנס לשם, אך איננו יודעים מה היא, והנה, באים אלינו אנשי הסוד הרבנים הגדולים ומורים לנו את הדרך להיכנס לשם, כך המחבר מכניס אותנו פנימה שלב אחרי שלב.

וְהַשְּׁעָרִים שֶׁפִּתְחָם הַבּוֹרָא לְדַעַת תּוֹרָתוֹ וְדָתוֹ, הֵם שְׁלֹשָׁה: הָאֶחָד מֵהֶם, הַשְּׁכַל הַנִּצְלָל מִכָּל פֶּגַע. וְהַשֵּׁנִי, סֵפֶר תּוֹרָתוֹ הַנִּתְּנָה לְמִשְׁה נְבִיאָו. וְהַשְּׁלִישִׁי, הַמְּקַבְּלוֹת שֶׁמְקַבְּלֵנוּ מִקְדְּמוֹנֵינוּ, שֶׁמְקַבְּלוּ מִן הַנְּבִיאִים עֲלֵיהֶם הַשְּׁלוֹם. וְכִכָּר הַקְּדוּמִים לְבְּאֵרֵם הָרַב הַגָּדוֹל רַבְּנוּ סַעֲדֵיָה ז"ל בְּמָה שֵׁיֵשׁ בּוֹ דֵי.

שלושה שערים פתח הבורא להשיג את פנימיות העולם, שהיא התורה, או במילים אחרות 'דעת הבורא'. על ידי שלושה חלונות אלו, מסוגל האדם להשקיף אל מקבץ החוקים האלוקיים שדרכם הוא מתחבר אל הנצח של הבורא, אל האמת של התורה.

שכל זך
וצלול
מוליד
ידיעת
הבורא
וחיוב
עבודתו

הכלי הראשון שמונה רבינו המחבר, הוא 'השכל הניצל מכל פגע', ויש להעמיק ולהתבונן במשמעות המילים הללו.

כל אדם, גם אם הוא גשמי ורשע ככל שיהיה, משתמש הרבה עם שכלו. למשל, עומד לו אותו אחד באמצע הלילה וחושב לעצמו: 'אני כל כך צריך להיכנס לדירה הזאת, יש שם הרבה כסף, אני אפילו יודע איפה הכסף נמצא, איך אני נכנס לשם?' הוא רואה את הבית, בוחן את הצינורות, שם לב לחלון פתוח וכן הלאה והלאה, לכל זה הוא משתמש עם כח השכל, אמנם השכל הזה פגוע וחולה, שכל שבא אחרי רוע לב, שכל שבא בעקבות רצונות לא מדויקים.

'השכל' הניצל מכל פגע' פירושו השכל האבסולוטי השורשי, הדעת הזכה והנקייה. אדם רגיל משתמש עם השכל בשירות צרכיו ורצונותיו. יש לו נגיעות, יש

לו רצונות, ופעמים רבות השכל משרת אותם. כשאדם צריך דחוף מאה אלף שקל, זה כעת אצלו 'מספר אחד', וכל השכל שלו כרגע מתחת למאה אלף שקל, השכל הוא 'מספר שתיים'.

אבל כאשר אדם צח וזך, ואין שום דבר שגובר על הכח השכלי שבו, אזי הכח השכלי שבו נקי ללא נגיעות. שכל מוחלט, שכשהוא מבין משהו, הוא אמת לאמיתה. ללא שום זיוף, אין לו נטיות ואין לו דחפים, הוא לא מנסה למצוא חן בעיני מישוהו. האמת שבו היא שורשית מאוד, ויש בה כח השגה בלי גבול, לפי הדעת והכח שיש בו. הוא ניצל מכל פגע, ואז הוא יכול להשכיל את כוונת התורה. וגם זה לא ברגע אחד, אלא עם הרבה מיומנות, הרבה התבוננות והרבה הכרה, כמו שנלמד בספר בעז"ה. וכאשר האדם באמצעות שכלו מתעסק במציאות הבורא ובכל מה שנגזר מזה, אזי מסקנותיו צחות ובהירות, נכונות ומחייבות.

אברהם אבינו הוא דוגמה לזה, איך שהיה משוטט בדעתו והיה חושב ביום ובלילה 'תאמר שהבירה הזאת בלא מנהיג' (בר"ר פל"ט), וכלשון הרמב"ם (פ"א מהלכות ע"ז ס"ג) שהיה תמה, היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד, ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו, כי אי אפשר שיסובב את עצמו, עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה, ע"כ. וראה דברי אדמוה"ז בעל התניא זי"ע בסידור (שע"ה הל"ג, ד"ה להסין עיני הל"ג) שאברהם אבינו קודם שהכיר את הבורא האמיתי, היה עובד גם הוא לשמש ולירח, אך עבודתו היתה בדעת ובהתפעלות גדולה מאוד, והתפעל מאוד מדעת זו כל היום, ולא הייתה מחשבתו קשורה אלא בדבר הזה, ולכן מיד כשהבין שאין השמש בורא אלא נברא, הכיר וידע את הבורא האמיתי, ועבד לבורא באותה דעת עצומה שעבד בה קודם את השמש, כך הלכה דעתו והתבררה והזדככה יותר ויותר.

השער השני, הוא התורה שניתנה למשה רבינו בסיני, הכוללת את חמישה חומשי התורה ואת כל ספרי הנ"ך. השער הזה הוא החלק הנבואי שדרכו הנברא יודע את כוונת התורה.

אחר כך יש את השער השלישי שהוא תורה שבעל-פה, כי אין תפיסה אמיתית בתורה שבכתב ללא התורה שבעל-פה. תפילין למשל; גם חכם מופלא שיודע היטב

את כל התנ"ך, ללא תורה שבעל-פה לא יידע לעולם איך לעשות תפילין, וכך גם הלכות ציצית, הלכות שבת, וכל כיו"ב.

זה ברור שגם היום וגם בכל הדורות, החלק הכתוב והחלק המקובל נשמר אצל רוב כלל ישראל, אבל החלק של השכל הניצל מכל פגע, הוא דבר שמצריך לימוד והעמקה. החלק המעשי של כל דבר בסופו של דבר שווה אצל כל אחד, אבל לא כן החלק המחשבתי, שכדי לרוכשו חייב כל יחיד ויחיד ללומדו ולהעמיק בו.

וכפי שכבר אמרנו - יש באדם מחשבה, דיבור, ומעשה, ואם אמנם המעשה והדיבור אכן הכרחיים, אך הם בוודאי בדרגה נמוכה יותר מן המחשבה. אחרי שיש את המעשה, מוסיפה עליו המחשבה לאין ערוך, וכפי שעוד נלמד.

נביא דוגמה מאוד פשוטה: אדם שטחי שלא מבין את המדובר כאן, יש לו סיבה מצוינת לחשוב שתפילה פירושה להגיד את המילים. ואכן הוא אומר את המילים בהידור ובדקדוק, באיות נכון ומדויק. אבל אחרי שהוא מבין שתפילה פירושה נטיית הלב אל הבורא, אזי כל החלק הזה של האמירה מקבל מקום נמוך הרבה יותר ממה שהיה סבור קודם לכן, ואחרי שהוא מוסיף להבין בדרגה עוד יותר גדולה מה היא התפילה ומה היא הדביקות בשעת התפילה, מקבלת התפילה אצלו משמעות נעלית לאין ערוך, וכן הלאה והלאה בשאר המצוות.

אך חכמת התורה מתחלקת לשני חלקים: האחד מהם - לדעת חובות האברים, והיא החכמה הנראית. והשני - לדעת חובות הלבבות והם המצפונים, והיא החכמה הצפונה.

ישנם את חובות האברים, שהם חיוב מה אתה צריך לעשות, וישנם חובות הלבבות, שהם חיוב מה אתה צריך להרגיש, מה אתה צריך לדעת, להבין. והחוב של מה צריך לעשות, זו היא החכמה הנראית לחוץ, כי היא נעשית באיברי האדם.

חובות האברים יחלקו לשני חלקים: האחד מהם, מצות שמחייב בהם השכל אפילו אם לא חיבה בהן התורה. והחלק השני, מצות השמע, שאין השכל מחייב בהם ולא דוחה אותם, פאסור בשר בחלב, ושעטנז, וכלאים, והדומה להם ממה שנגעלמה ממונו עלת אסורם ועלת חיוב ממה

שְׁנַת־חִיבּוֹנוֹ מִן. אֵךְ חוֹבוֹת הַלְבָבוֹת כָּל שְׂרָשִׁיָּהֶן הֵן מִן הַשְּׂכָל, כַּאֲשֶׁר אָבָאָר
בְּעִזְרַת הַשֵּׁם.

'חובות הלבבות כל שרשיהן הן מן השכל' פירושו, שאותן המצוות המוטלות על
הלב, הקיום שלהן מצריך הבנה וחיבור שכלי, שהוא יהיה השורש לקיומן
בפועל. לדוגמה, מצות הלא תעשה של לא תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא יט, יז), היא
מצוה המוטלת על הלב. אך לא ניתן לקיימה אם לא שהאדם הבין היטב בשכלו
מדוע השנאה לחבירו איננה ראויה, ויכולים להיות לזה כמה וכמה טעמים, למה לא
נכון ולא ראוי לשנא את חבירו. אך על כל פנים, כשאדם מבין זאת בשכלו היטב,
אזי הענף שצומח מהשורש הזה שבשכלו, הוא הקיום בפועל שאכן לא ירגיש בלב
שנאה אל חבירו.

וְכָל הַמְצוּוֹת הֵם נִחְלָקוֹת לְמְצוּוֹת עֲשֵׂה וּלְמְצוּוֹת לֹא תַעֲשֵׂה. וְאִין אָנוּ צָרִיכִין
לְבָאָר אֵת זֶה בְּמְצוּוֹת הָאֲבָרִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵם יְדוּעוֹת לְכָל. אָבָל אִנִּי זוֹכֵר
מִמְצוּוֹת עֲשֵׂה וּמְצוּוֹת לֹא תַעֲשֵׂה שֶׁבְּחוֹבוֹת הַלְבָבוֹת מֵה שִׁיִּדְמֵן לִי, כִּדִּי
שִׁיְהִיָּה דְמִיּוֹן לְמֵה שְׁלֹא אֶזְכֵּר מֵהֶם בְּעִזְרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ.

דוגמאות
למצוות
המוטלות
על הלב

מצוות האברים ידועות לכל, כי את החלק המעשי זוכר כל אחד, אך את החלקים
הללו של חובות הלבבות, אנשים דוחקים אותם מליבם, כי באופן טבעי
ופשוט, אדם רחוק מהבנת הדברים, ולכן אפילו אם הוא שומע את הדברים, הוא
לא ממש נותן את ליבו לבירור העניין.

וּמְצוּוֹת עֲשֵׂה שֶׁבְּחוֹבוֹת הַלְבָבוֹת: שְׁנֵאֲמִין פִּי יֵשׁ לְעוֹלָם בּוֹרָא וּבְרָאָו מֵאִין.

מילים אלה 'יש לעולם בורא ובראו מאין' מוכרים היטב, אולם כמה פעמים נתנו
אל ליבנו להביט על זה מתוך מודעות, להסתכל על האמת הזאת ולהפנים
אותה כראוי.

וְשִׂאִין כְּמוֹהוּ, וְשִׁנְקַבֵּל עֲלֵינוּ יְחִידוֹ, וְשִׁנְעַבְדֵהוּ בְּלִבְנוֹ.

מה הפירושו 'ושנעבדהו בלבנו'. אף שדרשו חז"ל (ספרי פרשת עקב) על הפסוק (דברים
יב, יג) ולעבדו בכל לבבכם - זו תפילה, לא לזה היתה כוונת המחבר כאן במה
שכתב 'ושנעבדהו בלבנו'.

הביאור הוא, שהלב מרגיש, הלב חווה, הלב אוהב ושונא, אבל מה הוא אוהב ומה הוא שונא, מה הוא מרגיש ומה הוא חווה - זה בנוי על הקדמות שמצוירות אצל האדם בנפשו. כגון מישהו שמצויר אצלו בנפש ששכן פלוני מקלקל ומפריע לו, אזי כשהוא נפגש עמו, מתחיל ליבו להתעורר לשונא, ואם הוא חושב על שכן אחר דברים טובים, אזי כשהוא נפגש עמו מתעורר בליבו רגש של חיבה.

ואם כן, 'שנעבדהו בלבנו' פירושו כי אנו מצווים שידיעת ה' תהיה בנו חזקה ויסודית כל כך, עד שיקרה לנו בלב משהו בעקבות הידיעה הזאת. 'עבודת הלב' פירושה להשתמש עם מערכת הלב ביחס אל ה', להיכנע לפניו, להשתעבד אליו, לאהוב את מה שהוא אוהב ולשונא את מה שהוא שונא.

וְשִׁנְתִּיבֹנֶן בְּפִלְאֵי יִצְרָתָיו, כִּדֵּי שְׂיֵהִיו לָנוּ לְאוֹת עֲלִיו.

לא רק להתבונן בפלאי הבריאה כי זו חוויה מדהימה, אלא כדי שיהיו הפלאים האלו לאות עליו. אין שום תכלית להתבונן בחקר זואולוגי כגון כמה מיני ציפורים יש בנדידה החורפית וכדומה, אם לא שהדבר מביא את הנפש להכרה בבורא.

גם אדם שלמד ויודע את שער היחוד והאמונה של אדמוה"ז בעל התניא זי"ע למשל, או שהוא בקי בפילוסופיה הברורה שאלקים ברא את העולם, כשהוא רואה את זה בפלאי הבריאה, זה עושה לו משהו אחר לגמרי. זה מתחבר לנפש שלו, ומתנגן אצלו באופן שונה. זה יוצר אצלו חיבורים חדשים, ומפתח אצלו עוד רבדים בתפיסה של אחדות ה'.

כל המציאות שלנו בעולם, נמצאת בתוך המְנַעַד (מסגרת גבולית) הזה. וצריך אדם להרגיל את עצמו להסתכל נכון. כשאתה מסתכל בציפורים, תסתכל מהמקום של השכל. כשאתה שומע את קול ציוץ הציפורים, תתפעל מהיופי שבזה, וכך בכל דבר ודבר. כל הפלאים האלה, השמש, הירח, העלים וכל דבר שאדם רואה בעיניו, דברים כל כך מופלאים, כל אלה צריכים להיות לאות על מציאות הבורא ואחדותו.

וְשִׁנְבִטָה בּו.

האמת היא שהדברים הללו שהרב המחבר מזכיר כאן, הם שערים שלמים בהמשך הספר. 'שנבטח בו' באמת, זו דרגה גבוהה מאוד, וניתן דוגמה להמחשת

הדברים. פלוני, דליקה שרפה את ביתו ואת כל רכושו. את האומללות ואת הטראומה, אי אפשר להסביר למי שלא ראה זאת מקרוב, ה' ישמור שזה לא יקרה לאף אחד. חוץ מהמציאות הקשה הזאת, שפשוט אין לך לאן ללכת, אין לך בגדים, אין לילדים איפה להיות, חוץ מזה, האדם נופל שבור ורצוץ ושואל את עצמו: 'למה הקב"ה עשה לי את זה?'. עם הזמן הוא מתעשת קמעה, ומתחיל לחזק את עצמו: 'צריך בטחון!' ואז, כמה נפלא, הוא חופר לעצמו בראש עם מקדח רוטט... 'חייבים בטחון', והנה הוא כולו מלא בטחון. אבל הנה לפתע יום אחד הוא מקבל טלפון, שיש איזה קרן בארה"ב לנפגעי שריפות, שהוא זכאי לקבל מהם דירה בשווי כמה מליון דולר. כבר אחרי שיחת הטלפון, הוא מרגיש הרבה יותר טוב ורגוע. ובכן האם מה שהיה לו קודם זה בטחון? או שעכשיו יש לו בטחון, כי יש לו איזה דמיון איך העסק יסתדר, ולכן מפלס הדאגה ירד... אלו הם רק דוגמיות קטנות.

צריך לדעת שהאדם מאוד מפותל במקומות האלה, הוא יכול לחיות שנים במחשבה שהוא כבר בעל בטחון, בעוד שהוא עדיין רחוק מזה, וליבו נסמך על כל מיני משענות של הבל.

וְשִׁנְנַע מִפְּנֵיו.

יש כניעה מעשית ויש כניעה לבבית. כשאדם נמנע מלעבור במעשה על רצון ה', זו כניעה מעשית. והיא גם חשובה מאוד, שכן היא השורש לקיום כל מצוות לא תעשה. אך עיקר הכניעה שהמחבר מדבר עליה, כוונתו לכניעה הלבבית, שאתה עומד מול מי שברא אותך, ויש חיבור ואינטראקציה, יש לך מערכת יחסים למולו. אתה אומר לפניו 'ברכי נפשי את ה', ה' אלקי גדלת מאד', ופתאום אתה מרגיש את עצמך קטן, ואתה משתחוה למולו. זו כניעה לבבית.

יש הרבה מה להרחיב בענין, אך לעת עתה נעצור כאן. בסייעתא דשמיא זכינו להתחלה של כניסה להקדמה, והלואי שנזכה לטעום מהאור הזה.

שיעור בענין 'זיהי האדם לנפש חיה'

הפלטת
המעלה של
כח השתיקה

המשנה באבות אומרת (פ"א מ"ז) שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. כ"ק אדמו"ר הלב שמחה מגור זצ"ל היה מדקדק, למה אמר לא מצאתי לגוף טוב משתיקה, והרי הגוף הוא רק הכלי של האדם ואיננו האדם עצמו, ואם כן, לכאורה היה לו לומר 'לא מצאתי לאדם טוב משתיקה'.

והיה ה'לב שמחה' אומר: אז מען שוואגט, שוואגט דער גוף אויך. כששותקים, שותק גם הגוף. כלומר, כשאדם שותק, וכפי שיתבאר בהרחבה בעזרת ה' מה זה נקרא לשותק - אזי גם החלקים הגופניים שבו, שבדרך כלל לא שותקים, ואדרכה יש להם נוכחות חזקה במיוחד, ולפעמים אפילו נוכחות פוגעת ומעליבה - גם הם שוקטים ושותקים. אותם החלקים החומריים שבאדם, שפעולתם חזקה ומורגשת כדרכם של החושים החומריים, מועלת להם השתיקה להשתיק גם אותם, ולכך הדגש הוא 'לא מצאתי לגוף טוב משתיקה'.

שומה עלינו להבין, מהו העניין הזה של שתיקה, מה התועלת בו, איך הוא פועל באדם לטובה, ואיך מבצעים אותו למעשה.

ביאור מהות
כח הדיבור
שווא עיקר
האדם

להבנת הדברים בשורשם, יש להרחיב את הדיבור בענין כח הדיבור שבאדם. בפרשת בראשית (יג) כתוב 'זיהי האדם לנפש חיה', ומתרגם אונקלוס 'והות באדם לרוח ממללא'. מבואר בדבריו שעיקר מעלת האדם היא בכח דיבורו. מאחר והאדם הוא קומה שלימה המורכבת משכל ומידות, השכל כולל חכמה, בינה ודעת, המידות

כוללות חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות - הכח של האדם לבטא את עצמו ולהוציא את עצמו לחוץ, הוא הדיבור.

כח הדיבור במובן החיצוני שלו, משמש כתקשורת בין אנשים. היות והקב"ה ברא את האדם בחברת אנשים, ובלשון החכמים הקדמונים 'האדם מדיני בטבעו', כלומר שטבע האדם והבריאה נותן כך, שאנשים יתחברו זה עם זה, לגור יחד ולהשתתף בצרכי הקיום, שלא כבעלי חיים שחיים לבדם בשדה או ביער, לשם כך, נצרך האדם לכח הדיבור, שבאמצעותו יחלוק את חוויותיו עם הזולת, ויעביר דברים לזולתו וישא ויתן עמו.

אך האמת היא, שמהות כח הדיבור, אינה דוקא בין איש ובין רעהו, וגם אינה דוקא עבור צרכי הגוף, וכמשמעות הכתוב הנזכר 'ויהי האדם לנפש חיה' ותרגומו 'לרוח ממללא', שמשמע שה'רוח ממללא' מהוה ענין לעצמו, וכח הדיבור הוא ענין מרכזי ומהותי באדם, והוא תורה שלימה.

דיבור של העולם הזה, שבין איש לרעהו, הוא לכוש בלבד, דרכו ניתן לגלות לחבירו את מה שבמוחו או בליבו, אך דיבור אמיתי, שהוא דיבור של תורה, הוא ענין אחר לגמרי. אותיות התורה שיוצאות מפיו של איש ישראל, פועלים מציאות של קדושה, וכמו שיבואר בס"ד.

כי דברי תורה, על שני חלקיה, החלק שבכתב והחלק שבעל-פה, הם מילים ואותיות שהקדושה נובעת בתוכם. תורה שבכתב היא האותיות שירדו אלינו מן השמים ונמסרו בנבואה, ואילו תורה שבעל-פה היא היכולת והרשות שניתנה לאיש ישראל להתעסק בפרשיות אלה שירדו מן השמים, לדרוש אותם ב"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, להרחיב אותם ולפרש אותם.

כך שכל חלקי התורה, יש בהם קדושה ואור אלוקי המלוכש בתוכם, ועל ידי שאדם עוסק בכל חלק מחלקי התורה, הוא בעצם ממשיך אלוקות בעולם. כשהעסק בתורה נעשה כראוי, אזי נמשך גילוי אור אלוקי למטה, והחושך מתפזר לידו.

כי הקב"ה ברא את הבריאה באופן כזה, שבדרך כלל הקדושה נעלמת, והחומר יש לו נוכחות חזקה ומורגשת, ובאופן טבעי הנפש הפעילה באדם היא הנפש הבהמית,

וכל זה יוצר חושך שלא ניכר בו אור ה'. אך כאשר מתגלה על ידי העסק בתורה אור עליון, אזי החושך כבר לא קיים, על דרך הכתוב (תהלים נג, י) כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו יתפרדו כל פועלי און, כמו נר שמסלק ברגע אחד את החושך שבחדר, כך כאשר בא נר ה' נשמת אדם, אזי החושך נעלם ומסתלק לו, וזוהי יכולת שיש ביד כל איש ישראל להאיר את חשכת החומר.

המחשבה והדיבור של האדם פועלים עד מקור נשמתו שמשם חוצבה

נבין את הדברים יותר, על פי מה שמובא בראשונים (אגרת הקודש המיוססת להרמז"ן, מונח בראשית חכמה שער הקדושה פט"ו) בענין זרימת המים, והוא מה שנקרא היום 'חוק כלים שלובים', והיינו שמעייין מים בהיותו נמשך ממקום גבוה למקום נמוך, יש כח בזרימתם הטבעית של המים, לעלות אל מקום אחר גבוה, עד כנגד גובה המים שמשם יצאו. ועל בסיס חוק זה היו בונים בדורות הקודמים בכל היישובים מגדלי מים, טרם עידן המשאבות.

וכמו כן הוא במחשבת האדם, שמקורה מן הנשמה שנמשכה מן העליונים, ויש במחשבה כח להתפשט ולעלות ולהגיע עד מקום מוצאה. מהמקום הזה שמשם נשמתו חוצבה, יכול האדם לחזור ולהמשיך גילוי אלוקות, ולמקום שהוא יכול האדם להחזיר את הבירורים שהוא מברר על ידי העבודה שלו כאן בעולם.

ומזה נבין גם את כח הדיבור שיש לאדם כאן בעולם, כפי הידוע על הפסוק מי יעלה לנו השמימה (דברים ל, יז וראה צעל הטורים טס), שראשי התיבות שלו הוא מיל"ה, וסופי התיבות שלו הוא שם הוי"ה, והיינו שעל ידי קדושת ברית המילה של ישראל, מתגלה בו שם הוי"ה, ויש בו כח לעלות עד השמים. שמשמעות הדבר היא, שכאשר יהודי מדבר דברי תורה ומוציא מפיו מילים של קדושה, אם זה תורה שבכתב שבאותיות עצמן יש קדושה, אם זה תורה שבעל-פה שעל ידי המשמעות מקבלים האותיות קדושה - יכול הוא בכח נשמתו להאיר בתוך המילים.

למשל, אדם קורא את הפסוק 'כרמך לא תעולל וגו' לפני ולגר תעזוב אותם אני ה' אלקיכם' (ויקרא יט, י), הרי זה מקבץ מילים שמשתייכות למקום מאוד מאוד עליון, והאדם בכח נשמתו, יכול להמשיך אור לאותיות האלה. שמלבד מה שהוא מקבל מן האור של קדושת התורה שכבר נמצא במילים האלה, יכול הוא גם להמשיך אור חדש למילים וכן לשוב ולקבל מהן אור.

וכך כל יהודי ויהודי, מהמקום שהנשמה שלו חצובה, מהמקום הזה הוא יכול למושך אור חדש ולמקום הזה הוא יכול להעלות את הנשמה שלו. וכן להיפך חלילה - במקום הזה הוא פוגם על ידי חטא, ובמקום הזה הוא מתקן כאשר הוא חוזר בתשובה. וזו הכוונה במה שהרה"ק ר' נחמן מברסלב זי"ע אמר 'אם אתה מאמין שאפשר לקלקל, ודאי תאמין שאפשר לתקן', כי אם אתה מאמין שהמעשים שלך נוגעים במקום גבוה, והראיה לכך שאתה מאמין היא כי אתה שבור כל כך אחרי החטא, אם כן ודאי תאמין שגם התיקון שתעשה יגיע למקום ההוא.

נמצא לפי זה, שהדיבור האמיתי הוא בעצם מערכת אלוקית קדושה, שמובנית אצל כל איש ישראל, אך באופן מעשי היא פועלת בקרב עובדי ה' וצדיקים, שהם זוכים לעורר את המילים באופן הראוי. אף שכל יהודי שלומד תורה מעורר קדושה, אבל כמובן שהדבר תלוי מאוד בכוונתו ובצורה בה הוא מביא את עצמו לקדושה הזאת. אם הוא עושה זאת מתוך הכנה ראויה, מתוך נקיות ומתוך דעת. וכמה שהאדם מביא את עצמו, כך המעשים שלו פועלים. ואם הוא עושה זאת כ'מצות אנשים מלומדה', גם הקדושה הנמשכת היא בהתאם, כידוע מדברי הרמח"ל בספרו דרך ה' (מלך ד' פרק ב').

כפי הרגשת
הקדושה
שאדם
מכניס
בדיבורו,
כך פועל
הדיבור את
פועלתו

אך סוף כל סוף כל איש ישראל שמאמין בקדושת התורה, יש בו את הכח האלוקי הזה, על ידי המילה שבו. וכאשר הוא לומד תורה הוא ממשיך איזה אור, אלא שיש אור עמום ויש אור צה. וכל מי שאכן הבין את המדובר עד כה, ומתפעל מזה ואומר בפליאה 'וכי כח כזה יש לי', ובידיעה כזאת יתחיל ללמוד ולהרגיש, ויכונן את שכלו למקום העליון שמשם יוצא האור האלוקי, יביא את המחשבה שלו להבין את הדבר הזה, שממש כל מילה ממשיכה את האור הזה, והוא יעשה זאת בהתפעלות ובהתרגשות, וכשיתמיד בזה, בוודאי יפעל עליו הדבר גדולות ונצורות.

ושכיח אצל כל אחד ואחד מאיתנו, שלפעמים אין כל כך חשק ללמוד, או סתם כך יש תחושת כבידות, והאדם מתאמץ ומוציא מעצמו כח, עם כוונה לשם שמים, אפילו כוונה כל שהיא, מתוך הוקרה והערכה לקדושת התורה, והוא עושה זאת עם מאמץ, והנה פתאום יש לו התעוררות, קול דודי דופק, הוא חש לפתע

התחדשות רוחנית ונעימות של קודש. מה הנעימות הזאת? מה ההתחדשות הזאת? אלו הם ניצוצות של גילוי אלוקות שהתגלו על ידי עמל התורה הזה שהוא עמל.

החסידיים, תלמידי הבעש"ט הקדוש זי"ע, היו עוסקים הרבה מאוד עם ההכרה הזאת, וכשהיו לומדים תורה היו מרבים להתכונן ולהתחבר למקום הזה, להביא את עצמם לדרגה הזאת, ולכן כאשר הם היו לומדים או מתפללים, או שאר דברים שהיו עושים באופן הזה, היה אור אלוקי שופע בתוכם באופן נפלא מאוד, שהיה מביא אותם למקומות חדשים של קדושה ואור.

בכח הדיבור
להוליד
מציאות של
קדושה

כל הדברים האלה, שייכים לחלק הקדוש של כח הדיבור. שכל דיבור ודיבור, מלבד מה שהוא מצוה, יש בו גם מעין הולדת אור אלוקי. כמו שאדם מוליד ילדים, כך כאשר אדם עוסק בתורה, והוא מחבר את המילים למקומם הנכון, ההתחדשות האלוקית שמתגלית בנשמה הינה התולדה של הדיבור. והנשמות הזכות יכולות להרגיש את האור הזה במוחש, והאדם הזה שלמד באופן הראוי, הוליד את הקדושה הזאת.

ומזה אפשר להבין כמה וכמה מאמרי חז"ל, כגון מה שאמרו (שם קיט:): כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו, מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. שהוא מאמר הדרוש ביאור, שהרי מעשה בראשית כבר הסתיים בששת ימי בראשית, ומה מוסיף בו האומר 'ויכולו' שנחשב כשותף בו.

אלא שמעשה בראשית שנשלם כבר בששת ימי בראשית, הוא רק הגוף של מעשה בראשית, אבל סוף כל סוף ההכרה האלוקית נעלמת בבריאה. וכשאדם עומד ומעיד על מעשה שמים וארץ באומרו 'ויכולו' כראוי, אזי בדיבורו הוא מביא את הקדושה, שהמציאות הזאת של מי שעשה וברא את מעשה בראשית, תתגלה בעולם. ונמצא שהאדם בכח הרחבת הדיבור שלו, יכול להמשיך הארה של ממש, ולהפוך את העולם ממקום שלא ניכרת בו מלכות ה', למקום שגלויה וניכרת בו מלכות ה'.

כל הענין הזה המדובר כאן, שביכולתו של אדם להמשיך אור אלוקי על ידי דיבורו - הוא ענין מאוד לא מדובר, ובפרט בזמן הזה. מעט מאוד אנשים עוסקים בו, בישיבות הקדושות בוודאי שלא, אך גם בספרי חסידות שכן דיברו מזה, עדיין אין

הענין הזה 'עובר לסוחר'. כי בחסידות מדברים הרבה על תיקון המידות, תיקון המחשבות, הכנה למצוה, או הכנה לימים טובים, אבל הדרגה הזאת, מופיעה יותר בספרים הראשונים של החסידות. זו עבודה מאוד נעלית, שאם האדם מתעסק בה, ואפילו מעט כל אחד לפי עניינו וכוחו, מי שעל דרך משל, בשבת קודש משקיע בזה מעט, או כשהוא לומד פסוקים מהתורה, הוא נעצר קודם להתבונן - אזי הדבר פועל בו הרבה, ומוליד אצלו מציאות של קדושה.

כמה וכמה פעמים כתובים בספר התניא וכן בכמה ממאמריו, לשונות מופלגים בענין הזה, כגון (לקו"א פ"ג ופ"ו) 'זמזה יתבונן המשכיל להמשיך עליו יראה גדולה בשעת עסק התורה'. כי הקדושה הזאת היא אלוקית בעצם, והקב"ה חנן את נשמות ישראל בכח לעורר ממקור המעיין מהאין סוף, את האלוקות הזאת שנובעת בתוכו, וזהו על ידי כח דיבור אלוקי שיש בפה של איש ישראל, שעל כן 'מילה' בגימטריא 'פה', כי הפה הוא המוליד בעצם את הדבר בעולם הזה.

אחרי הדברים והאמת האלה, יש מקום להבין, מה המשמעות של שתיקה. חמשת החושים החומריים שפועלים בתוכנו, פועלים באופן של תענוג. אדם רוצה, או מתאוה או חושק במשהו, והנאה היא דבר שתופס את כל ההוויה של האדם. ולכן כשאדם מדבר על כל מיני ענינים של העולם הזה, אם הם ענינים של מה בכך, אזי הדיבור הזה הוא לא דיבור באמת, אין זה נקרא דיבור. אדרבה, הוא לוקח את הכח האלוקי של דיבור ומפזר אותו למקום לא טוב. רק כשהחלק שמבטא את המח יוצא לפועל - זה נקרא דיבור, אבל כאשר אדם מדבר דברים של מה בכך, דברים שהם חסרי משמעות ושאינם תורמים לגילוי האלוקי אלא מוסיפים לחלק הבהמה שבאדם - אין זה נקרא דיבור באמת, אף שאכן זה נעשה בכלי הדיבור.

גודל הגנאי
בבבוח כח
הדיבור על
ענינים של
מה בכך

החילוק בין דיבור כזה לדיבור של קודש, הוא כחילוק שיש בין קוף לאדם. גם הקוף יש בו כמה דברים הזוהים לגוף האדם, שמהלך על שתיים ושיש לו חמש אצבעות וכדומה, אבל זה דמיון בעלמא, הוא לא אדם כלל וכלל. כך האדם שהוא אמנם אדם, אבל הוא כל כולו חומר, אין לו שייכות לרוחניות, כגון שהוא גוי, או להבדיל אפילו אם הוא יהודי אבל אינו משתמש ואינו יודע על כח הנשמה שלו - גם הוא כקוף בבני אדם, הוא לא אדם ממש, הוא כמו אדם.

על רבי שמעון בר יוחאי נאמר 'נעשה אדם נאמר בעבורך', ומשמעות הדבר, שרשב"י הוציא לפועל את מציאות האדם, על ידי סודות התורה שהתגלו דרכו. שבדרך כלל, המציאות האלוקית נסתרת בבריאה, אך על ידי רשב"י שגילה את הסוד, התגלתה האלוקות. כשרשב"י היה לומד, מיד ראו שמחיצת החומר של העולם הזה נשברת ונעלמת, כמה וכמה פעמים כתוב בזוה"ק (ראה ח"א פט. ג. ויעד). איך שירדה אש מן השמים וליהטה סביבותם, או איך שבאו מלאכי השרת לראותם כמו בני אדם שמתקבצים לראות במזמוטי חתן וכלה (ראה מקו"ז ג. ויעד). הדיבור האלוקי של רשב"י ותלמידיו, סתר את המציאות החומרית ומיד התגלתה המציאות האלוקית. המציאות הזאת שנגלית בדרך כלל רק בעולמות העליונים, שם אין הסתר ואין חושך - המציאות הזאת התגלתה כאן למטה. וזהו 'נעשה אדם נאמר בעבורך', כי תכלית בריאת האדם היא ככתוב 'נעשה אדם בצלמנו כדמותנו' (בראשית א, כו), שעל ידו נשלמת תקוות הבורא מהבריאה, שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, והענין הזה נפעל על ידי רשב"י כאן למטה.

אדם שהוא אכן חי ופועל כ'אדם', הוא מציאות של גילוי אלוקות, וכשהוא עושה קידוש, מניח תפילין, לומד תורה, או מקיים מצוה, הוא מביא אור אלוקי לעולם, וזה נקרא השראת השכינה בעולם הזה. ואילו ניתנה רשות לעין לראות, היינו רואים את מציאות האדם הזה כמו אלומת אור מלמעלה ועד למטה. ולעומת זה, כשהאדם הזה עם כל הכח האלוקי הגלום בו, שוכח, אוכל ושותה, ישן ומדבר, משתמש עם החושים שלו ללא שום כוונה, כל שכן אם הוא נכשל בדבר איסור חלילה - הוא לוקח בזה את האלוקות שקיימת בו, ומכניס אותה במקומות רחוקים. וזה מה שנקרא בספרים 'גלות השכינה', שהרי מה זה גלות - כשאדם מרוחק מהבית שלו, וכשהשכינה לא מתגלית במקום שצריכה להתגלות, נמצא שהיא בגלות.

כשאדם מדבר סתם, הוא לוקח דבר יקר ביותר ומשתמש עמו לדבר חומרי. אמנם ודאי שהאדם רשאי להתעסק בצרכיו ולדבר בהם, אך השאלה היא מהי נקודת מהותו. אם הלזו שלו, דהיינו עיקר הענין שלו בעולם, הוא הכרת הבורא, אזי אפילו אם הוא עובד כל היום ושוכח מה', אבל כשמגיעה שבת הוא אומר 'נשמת' ותופס את עצמו ומכה בראשו ואומר: 'מה קרה לי? היכן הייתי? איך שכחתי?' - אזי בזה הוא מלקט את הדיבורים שלו מכל המקומות שהתפזרו שם, ומעלה אותם ומקדש אותם, ומזדכך כל אחד לפי דרגתו. אבל אם לא זה עיקר החיים שלו, אדם

שסתם כאילו נוזלים ממנו דיבורים, וכח הדיבור שלו, 'הרוח ממללא' שלו, מתפזר לכל מיני מקומות - אזי כאמור הוא לא מדבר באמת, הוא עושה פעולה בדיבור שלו, פעולה שהיא בעצם ההיפך מדיבור, שהרי הדיבור הוא תכונה אנושית של האדם העליון הנבחר, והוא בכח הדיבור שלו, עושה פעולה של בהמה עם הכלי של האדם, וזה באמת ההיפך מדיבור אמיתי וההיפך מכבוד האדם.

לכן כאשר הצדיקים רצו לזכות להיות אדם, הדבר הראשון שעשו, היתה השתיקה. כי כדי שאדם יוכל להרגיש בנפשו את מציאות ה', שהאור יאיר בתוכו, הוא צריך להכין את כלי הנפש שלו.

מעלת כח
השתיקה
ופעולתה
באדם

כל אחד שחווה איזה רגע נכון, שהאירה לו איזה הארה רוחנית, פתאום כל מה שהוא הבין וחש עד היום, כל המחשבות וכל החשקים שלו, התבטלו, והוא רץ לגמרי אחרי האור הזה. הוא הבין ש'זה הדבר'. זו תכונה אנושית שכל מי שחווה את זה פעם אחת, מבין על מה מדובר. וכל אדם משתוקק לזה, כל הבריאה כולה משתוקקת לקדושה הזאת, לאהבה הזאת, לנעימות הזאת שהיא ההתגלות האלוקית, אבל לכך צריך האדם להתאים את עצמו.

בשער הפרישות בספר חובות הלבבות מתבאר בארוכה, שפרישות איננה תוספת מעלה באדם, אלא היא שמירת המציאות האמיתית של האדם. כי האדם הוא הנשמה, החלק האלוקי שבו, וכאשר האדם חי בעולם הזה, הוא נגרר לכל מיני מקומות ומאבד את הנקודה המרכזית הזאת, הוא הולך אחרי ההבל, בין אם זה דברים אסורים חלילה ובין מותרים. אט אט הוא מפסיק להיות אדם, והוא נמשך אחרי החלק הבהמי שבו. עד שהוא בעצם כמו עובד את החלק הבהמי שבו, משועבד כולו להנאות שלו, לתאוות שלו, והוא כמו עושה לעצמו אלהים אחרים ועובד אותם. יש מי שעובד עבודה זרה, ובדעתו להרוויח איזה תועלת מהמזל או המלאך הממונים עליו, או משאר הכוחות שבבריאה, ויש מי שעושה אלוקות את התאוה שלו בעצמו, לא שהוא מאמין בה, אלא שברגע שהוא נותן את כל החושים שלו להנאה הרגעית, נמצא שהוא עובד את הנאתו, עם כל המידות היקרות שבנפשו, עם יראה, עם אהבה, עם דביקות ועם ידיעה וחיבור. התענוג הרגעי, נעשה עצם מעצמיו ובשר מבשרו.

לכן כשאדם רוצה להאיר על עצמו את קדושת ה', אחת העצות הבסיסיות לכך היא שיתחיל לשמור את החושים שלו. ובתחילה ישמור את כח הדיבור, כי כשה'רוח ממללא' שמור יותר, מקבל האדם מימדים אחרים, והוא נעשה כלי לגילוי האלוקי שצריך לקרות דרך הפה שלו. מה שאין כן כאשר אדם לא שומר על הפה ודיבורו הולך ומתפזר בכל מקום ומקום, אזי ה'נפש חיה' שלו הולכת ומתפזרת בכל מיני מקומות.

על האדם להתחיל להרגיל את עצמו לחשוב כי כל דיבור הוא קומה שלימה, שהרי דיבור תיקני הינו תוצאה של נפש ומחשבה העומדים מאחוריו. אבל כשאדם מוציא מהפה שלו דיבור חולין שלם, שאם תבדוק את המשמעות שמאחורי הדיבור לא תמצא שם שום דבר, כמו בלון נפוח שאין בו אלא אויר ואין לו שום משמעות של אמת, נמצא אפוא, שהוא השתמש עם אנרגיה אלוקית, לדבר של הבל.

יחשוב
הדיבור
קודם
שתוציאנו
מפיך'

עבודת השתיקה, לא עבודה קלה היא. זו עבודה אמיתית. כשאדם מתחיל לשמור על הדיבור שלו ומתחיל להשגיח שלא יזרום לו סתם כך מהפה, זו התחלה של השלטת הנשמה, השלטת כח השכל והדעת על המעשים האוטומטיים של האדם, ויש בזה מפתח פנימי עמוק מאוד לכח של האדם לנווט ולנהל את המעשים שלו, עם השראה אלוקית.

לכן היו הצדיקים הקדמונים נזהרים מאוד שלא לדבר סתם ואפילו בדברי תורה. הם חפצו שהדיבורים שלהם יהיו מלאים ועמוסים במהות, ולא יהיו סתמיים. הדברים נשמעים כגבוהים, והם אכן גבוהים, אבל מי שיתרגל ואפילו קצת יתחיל להשגיח ולחשוב קודם הדיבור, יראה מה זה פועל בו.

ידועה לשונו של הרמב"ן באגרתו 'יחשוב הדיבור קודם שתוציאנו מפיך', וכן כתב הרבי ר' אלימלך זי"ע בצעטיל קטן שלו 'ירגיל את עצמו שלא יתחיל לדבר לשום אדם זולת לצורך גדול ההכרח לו, ואף ההכרח ידבר בדברים קצרים מאוד מנופה בי"ג נפה'. כל הדברים האלה הם הקדמות לדרגה הרוחנית אותה יכול האדם לרכוש דרך הזהירות הזאת של שמירת כח הדיבור. וגם בחורים צעירים צריכים לדעת זאת, כי מי שלא מתחיל לעבוד על דברים גבוהים בגיל מוקדם, לא יבוא

אליהם בגיל מאוחר. לא שניתן לרכוש את המידה הזאת כבר בגיל צעיר, אבל לכל הפחות יש לדעת שיש דבר כזה, להתחיל לטעום מעט הרגשה של התאפקות, הרגשה שהעולם הזה אינו לחינם אלא עולם עם משמעות.

כי במציאות השטחית של העולם הזה, מצוי מאוד שאדם שוכח את כל עניינו בעולם. דרכו של היצר להסיט את האדם מנקודת המרכז, כמו שצדיקים היו אומרים שהמטבע הקטנה ביותר של עשר אגורות, כשעומדת קרובה לעיניים היא מסתירה את כל העולם ואפילו את השמש. כך כשעניני העולם הזה קרובים מידי לעיני האדם, הם מסתירים ממנו את כל האמיתות, ונמצא שהוא חי בחיים של דמיון ושל הבל, עד שאפילו אם יזכה להבחין בכך פתאום ויראה את המציאות האמיתית, כבר כמעט לא יוכל לחזור.

התכונה הזאת, שאדם במיטבו, שולט על דיבוריו, נפגש עם הכח הפנימי שבנפשו, זוכר את המציאות הנצחית של הנשמה, שכל הענינים האלו במעלת האדם הם דברים ידועים, רק שלפעמים בפועל הם נשכחים מלב ומעלים אבק. אך כאשר אדם מתאפק, ולא דוקא מדיבור, אלא כל התאפקות שהיא, כשאדם אינו הולך שבי אחר הכח הטבעי שדוחף אותו לפעולות ספונטניות חסרי מחשבה ודעת, נולדות בו תוצאות ברוכות.

ההתאפקות מונעת מהבחינות להשתלט על השכל והנשמה

וזו העבודה הגדולה שהיו עובדי ה' הולכים בה. שהיו מתאפקים ושותקים, מנסים לנווט את מעשיהם לאור השכל, או לאור רוח הקודש שבהם. והעיקר, שלא לתת דרור לחשקים. האדם כאשר הוא ספונטני וטבעי, מהר מאוד הוא נמשך אחרי החושים, וכשאדם נמשך אחרי החושים, נעשה התענוג מרכז ההוויה שלו, ואז מהר מאוד הוא נגרר אחרי השקר של העולם הזה, והוא מתחיל לחשוב שהעולם הזה הוא הכל, וזה נהיה חלק ממנו.

הרמח"ל בדרך עץ חיים כותב: 'ואם היתה הידיעה רחבה ועומדת על לב האדם לא היה חוטא'. זה מתחיל בידיעה פשוטה, של עולם הזה מול עולם הבא, ממשיך בידיעה של כח הבחירה, וממשיך הלאה בהבנה של 'פה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא, מכל חיי העולם הזה' (מט 7, יז).

כשהאדם אינו מנהיג את עצמו, ואינו מחזיק את המושכות של חייו בידי שכלו ונשמתו, הוא מהר מאוד מאבד את כל השליטה על החיים שלו. אפילו אדם שלומד הרבה תורה, ואף מדקדק לנצל כל דקה ללימוד התורה, אך שוכח מדוע הוא לומד - גם הוא נהיה סוג של איש המוני שלומד הרבה תורה. אמנם המאור שבה יחזירנו למוטב (פסיחמא איכא רבתי), אבל לא לחינם היו הצדיקים הקדמונים עמלים להזכיר לעצמם מידי פעם לפני מי הם לומדים. וזאת מפני שיש באדם מנגנון של הרגל, שכאשר הוא מתרגל לדבר מה וגם למעשים טובים, הוא שוכח את ה'נשמה' של הדברים.

לכן צריך כל אחד ואחד לדעת שהמושכות בידיים שלנו, וכאמור, ה'מושכות' פירושם הדעת של האדם, ואדם צריך להחזיק את המושכות במחשבה בדיבור ובמעשה, ואין מנוס מלהיכנס לתוקף העבודה, ולנהל את החיים לאור ידיעות האמת.

עליך לדעת שיש לך נשמה. אל תיתן ליצר לשמוט לך את המושכות מהידיים, כי כאשר הוא ישמוט לך אותן, כבר לא תדע איך תופסים את הסוס. הסוס יש לו תכונה - תכונה של סוס - שכאשר מנהיגים אותו, הוא מקבל ומסכים להנהגה, אבל כשעוזבים אותו, הוא משתלט על הרוכב, מתפרע ומשתולל. כמה שמחזיקים אותו חזק יותר עם המושכות, כך הוא נכנע.

האדם צריך לנוות את חייו לאור השכל והנשמה

כשאדם זוכה לנווט את החיים שלו ולנהל את החושים שלו כחומר ביד היוצר, עליו נאמר (משלי טו, ז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו, ובחז"ל (בר"ר פ"ד) יש כמה דעות מי הם 'אויביו', ולבסוף אמרו שם 'זה יצר הרע'. וביאור הדבר, כי 'יצר' הוא כח הגירוי שמגרה את האדם לפעול, הן היצר הרע, שגורם לו לפעול דברים לא טובים, והן היצר הטוב, שגורם לו לפעול דברים טובים, ואם האדם מנווט את חייו, מתקיים בו 'ברצות ה' דרכי איש', שהדרך שלו נכונה ורצויה לפניו יתברך, וסופו שגם היצר הרע ישרים אתו. אבל אם חלילה האדם לא מנווט את חייו, הוא עוזב את המושכות ונותן דרוור ליצריו, אזי הסוס שלו לוקח אותו למקומות שכמעט לא יוכל לחזור מהם, ה' ירחם.

לכן מוטל על האדם להכניס את עצמו למשטר עצמי של עבודת ה', משטר של יראת שמים, משטר של לימוד התורה. ומי שכבר עומד ברמה משובחת יותר, צריך

להתחיל לעבוד עם החושים שלו על שתיקה, לעשות מעשים מתוך מחשבה, להמעיט מהספונטניות של התכונות הטבעיות שמשלתות על האדם, להמעיט קצת בהנאות של העולם הזה, וכן הלאה והלאה.

ואז, בכח המאמץ ובכח התוקף שהאדם מחזיק את המושכות, הקב"ה מסייע בעדו, כמאמר חז"ל הבא לטהר מסייעין אותו (יומא לט:), עד שיזכה לדרגה הזאת של 'ויהי האדם לנפש חיה' - לרוח ממללא, לדבר דיבורים אמיתיים לפני ה' ולהמשיך אלוקות לעולם.

לסיום נזכיר את דבריו המחרידים של הרמב"ן על הפסוק (דברים ל, יח) למען ספות הרוה את הצמאה, שהקב"ה ברא את האדם כך, שאם הוא ממלא את התאוה הטבעית שלו עוד ועוד, מתגבר אצלו כח התאוה, והוא מתחיל להתאוות לדברים שכלל אין דרך בני אדם להתאוות אליהם. הוא נהיה עוד יותר סוס, ועוד יותר סוס, עד שהוא נהיה בעל השגה ב'סוסיות'... ה' ירחם. זה לא צחוק, הדבר הזה קורה והוה.

לכן צריך האדם לדעת שהוא בעצמו בונה את הארמון של עצמו. כשהוא פותח בדעת שלו עוד דלת ימינה, הוא פותח בנפשו היכל נוסף. וכל שלטון הדעת שהוא מקנה לעצמו, מכניס אותו להיכל גבוה יותר.

נקודות הפצת הגליון

ירושלים:

גאולה - 052-7611638

שמואל הנביא - 050-4107728

סנהדריה המורחבת - 054-8459096

מקור ברוך רוממה - 052-7662984

מודיעין עילית:

קרית ספר - 052-7138907

ברכפלד - 058-3252176

עפולה:

054-8443510

צפת:

053-3165270

קריית גת:

052-7632147

אלעד:

054-8402450

אשדוד:

רובע ז' - 052-7155349

ביתר עילית:

גבעה אA - 052-7637888

גבעה בB - 050-4111832

בית שמש:

הקריה החרדית - 052-7120025 (בערב)

רמת אברהם - 052-7679597

בני ברק:

בבית המדרש - רחוב בלוי 8

חיפה:

052-7602631 • 058-3200731